

EXAMENSARBETE

Våren 2007

Lärarytbildningen

Skönlitteratur i undervisningen

En intervjustudie om hur skönlitteratur används
som läromedel

Författare

Madeleine Ivarsson

Lisa Strand

Handledare

Lennart Leopold

www.hkr.se

Skönlitteratur i undervisningen

En intervjustudie om hur skönlitteratur används som läromedel

Abstract

Syftet med undersökningen är att se hur lärare använder sig av skönlitteratur i undervisningen, vad de anser arbetet ger eleverna samt om det finns några hinder med det skönlitterära arbetet. I vår forskningsbakgrund tar vi upp olika forskares syn på hur skönlitteratur påverkar barns kunskapsutveckling, för- och nackdelar med det skönlitterära arbetet samt vad kursplanerna säger. Det skönlitterära arbetet knyts samman med Vygotskijs och Langers teorier om lärande. För att uppnå syftet genomfördes intervjuer med nio mellanstadielärare på skolor i södra Sverige.

Samtliga lärare i vår undersökning använde sig av någon form av skönlitteratur i undervisningen och flertalet tycker att det skönlitterära arbetet är viktigt eftersom det ger eleverna en djupare förståelse. Det mest framträdande arbetssättet var tematiskt arbete samt att lärarna använde sig av skönlitteraturen som en del i arbetet med läs- och ord förståelse. Det största hindret var genomgående bristen på tid och material att arbeta med. Hur väl undersökningen speglar verkligheten är svårt att säga eftersom den var relativt liten samt att lärarna själva fick visa sitt intresse för att delta.

Ämnesord: Skönlitteratur, läromedel, undervisning, kunskapsutveckling, samtal

INNEHÅLL

1 Inledning	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte	6
1.3 Problemprecisering	6
1.4 Definition	6
1.5 Disposition	7
2 Forskningsbakgrund	7
2.1 Teoretiska utgångspunkter	7
2.2 Skönlitteratur i undervisningen	8
2.3 Skönlitteraturens roll	10
2.4 Kursplaner	13
2.5 Skönlitterärt arbete	14
2.5.1 Tematiskt arbete	14
2.5.2 Fri läsning	14
2.5.3 Högläsning	15
2.6 Val av litteratur	16
2.7 Lärarens roll	17
3 Empirisk del	18
3.1 Metod	18
3.1.1 Urval	18
3.1.2 Tillvägagångssätt vid datainsamling	19
3.1.3 Etiska principer	19
3.1.4 Reliabilitet	19
3.1.5 Validitet	20
3.2 Resultat	20
3.2.1 Sammanfattning av intervjuerna	20
3.2.1.1 Intervju med lärare A	20
3.2.1.2 Intervju med lärare B	21
3.2.1.3 Intervju med lärare C	23
3.2.1.4 Intervju med lärare D	24
3.2.1.5 Intervju med lärare E	25
3.2.1.6 Intervju med lärare F	27
3.2.1.7 Intervju med lärare G	27
3.2.1.8 Intervju med lärare H	29
3.2.1.9 Intervju med lärare J	30
3.2.2 Sammanställning av intervjuerna	31
4 Analys och diskussion	32
4.1 Skönlitteratur som läromedel	32
4.2 Fördelarna med skönlitteratur	34
4.3 Hinder i arbetet	36
4.4 Metoddiskussion	37
4.5 Slutord	38
4.6 Förslag till fortsatta studier	38
5 Sammanfattning	39

Referenser	40
Elektroniska källor.....	41

Bilaga 1

Bilaga 2

1 Inledning

”Läsning – nyckeln till lärande

Läsförmågan har stor betydelse för att klara samtliga ämnen i skolan” (f.d. skolminister Ibrahim Baylan, Stockholmstidningen, 2004)

1.1 Bakgrund

Vi har valt att närmare undersöka hur skönlitteratur används i undervisningen. Detta har vi valt dels genom inspiration från olika kurser vi läst under vår utbildning dels för att vi anser att skönlitteratur kan väcka många intressanta och givande diskussioner samt även ge eleverna en helhetsuppfattning och en djupare kunskap. Vi tror också att läsning och arbetet med skönlitteratur bidrar till att eleverna får ett bra ordförråd, stavningen främjas och fantasin stimuleras. Vi tycker också att man bör använda skönlitteratur i andra ämnen än i svenska. Genom skönlitteraturen ges eleverna möjlighet att få se människors levnadsöden, de får möta andra kulturer och det ges även utrymme för dem att känna igen sig själv i olika karaktärer och få utlopp för sina känslor. Vi anser det därför viktigt att man inte väntar med att läsa, bearbeta och reflektera över skönlitteratur tills eleverna går på högstadiet och gymnasiet. Ju tidigare grunden för läsning och samtal kring skönlitteratur läggs, desto större är chansen att vi fångar intresset hos eleverna. I kursplanen för svenska vill man bland annat att skolan skall sträva efter att eleverna

- utvecklar sin förmåga att i dialog med andra utvecklar tankar och känslor som texter med olika syften väcker samt stimuleras till att reflektera och värdera,
- får möjlighet att förstå kulturell mångfald genom att möta skönlitteratur och författarskap från olika tider och i skilda former från Sverige, Norden och andra delar av världen (Skolverket 2002:97).

Dessutom skall eleven i slutet av femte skolåret ”kunna läsa med flyt både högt och tyst och uppfatta skeenden och budskap i böcker och saklitteratur skrivna för barn och ungdom, kunna samtala om läsningens upplevelser samt reflektera över texter” (Skolverket 2002:99).

Som vi tolkar detta anser vi det svårt att uppfylla målen om man inte arbetar med skönlitteratur i undervisningen. Genom att tematiskt använda sig av skönlitteratur tror vi att eleverna kan få en bättre och djupare helhetsuppfattning. I målen nedan som eleven skall ha uppnått i slutet av det femte skolåret, från flera ämnens kursplaner, anser vi att man med fördel kan använda sig av skönlitteratur.

- kunna jämföra de egna livsvillkoren med livsvillkor i andra miljöer och i olika tider,

- kunna samtala om viktiga livsfrågor som berör den enskilda individen och relationer mellan människor (ur kursplanen för de samhällsorienterande ämnena, Skolverket, 2002, s 69)
- kunna berätta om och jämföra hur män, kvinnor och barn levt och tänkt i några skilda miljöer och tider i Sverige och på några andra platser i världen (ur kursplanen för historia, Skolverket, 2002, s 78).
- kunna samtala om och göra personliga reflektioner kring livsfrågor utifrån vardagliga situationer eller med hjälp av bilder, sånger och texter från t.ex. barn- och ungdomslitteratur,
- kunna samtala om etiska problem och motivera sina ställningstaganden (ur kursplanen för religion, Skolverket, 2002, s 84).
- ha kännedom om berättelser om naturen som återfinns i olika kulturer (ur kursplanen för biologi, Skolverket, 2002, s 53).

Vi vill utifrån denna bakgrund undersöka om och hur lärare arbetar med skönlitteratur idag samt vad lärarna anser att eleverna vinner på att arbeta med skönlitteratur. Genom detta arbete vill vi även få större kunskap om hur man kan använda sig av skönlitteratur i undervisningen.

1.2 Syfte

Syftet med undersökningen är att se hur lärare använder sig av skönlitteratur i undervisningen, vad de anser arbetet ger eleverna samt om det finns några hinder med det skönlitterära arbetet. Vi vill göra lärare och blivande lärare uppmärksamma på fördelarna med att använda sig av skönlitteratur i undervisningen. För egen del, som blivande lärare, vill vi genom vår undersökning få tips på metoder som fungerar i verkligheten.

1.3 Problemprecisering

Frågeställningarna vi valt att fördjupa oss i är följande:

- Hur använder lärare sig av skönlitteratur som läromedel i undervisningen?
- Vad anser lärarna att eleverna får ut av arbetet med skönlitteratur?
- Känner lärarna att det finns några hinder med det skönlitterära arbetet?

1.4 Definition

Skönlitteratur är en ”benämning på poesi, dramatik, fiktionsprosa, essäistik m.m.” (NE 16:e bandet, 1995:607). Det är en litteratur som är ”skriven med konstnärliga ambitioner och inte enbart är avsedd att ge en faktabetonad verklighetsbeskrivning” (NE ordbok 3 1996:166). Även läromedel förekommer i uppsatsen och Nationalencyklopedins benämner det som ”pedagogiskt hjälpmedel för direkt användning i undervisningen” (NE ordbok 2, 1995:329). Läromedel är, enligt vår uppfattning, det stoff som på något sätt används i undervisningen för att vara en del i ett kunskapssökand.

1.5 Disposition

I inledningen presenteras syftet med vår undersökning och på vilken bakgrund vi bygger vår frågeställning. Därpå följer forskningsbakgrunden som visar vad forskare och lärarutbildare anser om skönlitteratur som läromedel samt olika lärandeteorier som går att knyta till skönlitteratur. Den visar även några förslag på hur man kan arbeta med skönlitteraturen i undervisningen. Forskningsbakgrunden mynnar sedan ut i en problemprecisering. Här efter följer den empiriska delen där vi presenterar metoden vi använt och redovisar resultatet i form av intervjusammanfattningar. I diskussionen som sedan följer för vi samman resultatet med forskningsbakgrunden och reflekterar kring likheter mellan teori och praktik. Avslutningsvis knyts uppsatsen samman och avslutas med reflektioner som för tankarna framåt.

2 Forskningsbakgrund

2.1 Teoretiska utgångspunkter

Lev S Vygotskijs teorier om lärande har kommit att få en allt större och framträdande roll inom forskningen om hur barn lär. Piagets och Vygotskijs tankar ligger till grund för hur vår skola ser ut idag. Många andra teoretiker har följt i deras spår och utvecklat deras tankar ytterligare och har även kommit med egna idéer. Detta har gett oss olika perspektiv på kunskap och lärande, vilket är nödvändigt. Ett sådant perspektiv är bl.a. det sociokulturella perspektivet. Här är det samspelet mellan kollektivet och individen som är i fokus. I samspelet tar barn efter olika sätt att tänka, tala och agera. I ett sociokulturellt perspektiv är lärarens roll att ställa frågor, förklara, sammanfatta och sätta igång tankar som tar barnen vidare mot nya insikter (Williams, Sheridan & Pramling Samuelsson 2000).

Vygotskijs teorier utgår ifrån att barn lär i samspel med andra och att det är i kommunikationen barn utvecklas. Han anser att socialt samspel är den viktigaste drivkraften i barns utveckling och att det är lärandet som styr utvecklingen. Han menar att barn blir introducerade i nya tankebanor och tankesätt när de är engagerade i samtal och diskussioner med andra barn. Han anser att vissa delar av tänkandet är beroende av att man behärskar vissa delar av det skrivna och verbala språket, vilket barn endast lär sig, anser Vygotskij, genom att vistas i och exponeras för ett rikt språkbruk (Williams, Sheridan & Pramling Samuelsson, 2000).

Vygotskijs tankar om lärande tycker vi bygger på ett lärande som utgår ifrån samtal och samspel med varandra. Han menar att barn lär av varandra genom samtalet och dessa tankar tycker vi är viktiga för den undersökningen vi ska genomföra. Vi vill se hur man arbetar med skönlitteraturen och vi tror att samtal om böckerna man läst är en viktig del av denna undervisning.

Judith A. Langer (2005), hedersdoktor och professor, skriver i sin bok *Litterära föreställningsvärldar* att med hjälp av litteraturen kan elever utforska sina och människans möjligheter. Litteraturen hjälper till att "finna sig själva, föreställa sig andra, värdesätta skillnader och söka efter rättvisa" (a.a.:13). Langer anser också att litteratur spelar en stor roll i våra liv, den ger oss förutsättningar att utforska oss själva och andra. Genom litteraturen lär vi oss att se saker ur flera synvinklar, vi blir dessutom medvetna om att det finns många möjligheter och det är upp till läsaren att själv tolka svaren (a.a.: kap 1). Hon menar att vi återkopplar våra erfarenheter från vårt dagliga liv med livet i litteraturen och att vi använder kunskap och erfarenheter från tidigare litteratur vi läst när vi utforskar känslor, relationer och reaktioner (a.a.: kap 3). Litteraturen påverkar även hur vi tar in kunskap och löser problem (a.a.: kap 9). Med detta resonemang tycker vi att Langer visar människan utvecklas både emotionellt och kunskapsmässigt, med hjälp av litteraturen. Vi tycker därför att det är intressant att se hur lärarna i skolorna använder sig av skönlitteraturen då vi anser att man bör ta tillvara på det som skönlitteraturen ger.

2.2 Skönlitteratur i undervisningen

Jan Nilsson (1997), lärarutbildare, menar att all läsning måste vara meningsfull. Texterna ska handla om sådant som intresserar eleverna, som de redan vet något om eller sådant som de har egna erfarenheter av. Världen eleverna möter i litteraturen måste kunna förknippas med deras egen värld. De måste ges möjligheter att känna igen sig, jämföra, hålla med eller bli arga, ledsna, upprörda eller glada. Bearbetningen av lästa texter syftar, enligt Nilsson, till att förhöja upplevelsen. Vilket blir ett led som bidrar till den enskilda elevens personlighetsutveckling (s 41). Vi ser tydliga kopplingar mellan Nilssons resonemang och kursplanen för svenska:

Språket och litteraturen har stor betydelse för den personliga identiteten (s 96).

Skönlitteraturen, filmen och teatern öppnar nya världar och förmedlar erfarenheter och upplevelser av spänning, humor, tragik och glädje. Skönlitteratur, film och teater hjälper människan att förstå sig själv och världen och bidrar till att forma identiteten (Skolverket 2002:99).

Både Nilsson (1997) och kursplanen för svenska betonar hur skönlitteratur hjälper individen att finna sig själv och förstå omvärlden. Även forskaren Annette Ewald (2007) tar upp detta. Hon anser att den grundläggande litteraturpedagogiska tanken är att läsaren i mötet med texter genom identifikation kan utveckla nya perspektiv på sin egen verklighet. Litteraturläsning handlar om kunskapsutveckling genom litteraturen och språket och inte om utveckling av kunskaper om litteratur och språk (s 126).

Lars Nordström (1995), författare, anser att den konkreta skrivundervisningen, kombinerad med litteraturläsning och samtal om texter bör löpa som en röd tråd genom hela svenskundervisningen på grundskolan (s 9). Han menar att läsning av skönlitteratur och samtal kring böckerna är en viktig lärokälla och att skönlitteratur med fördel kan användas som läromedel. Till skillnad från Nilsson (1997) anser Nordström att de erfarenheter eleverna ännu inte gjort kan de möta genom litteraturen och på så vis få en djupare kunskap om andra människors liv, förutsättningar, glädje och bekymmer (s 55).

Mary Ingemansson, universitetsadjunkt i svenska, har detta år (2007) kommit med en licentiatavhandling i litteraturvetenskap. Det centrala i Ingemanssons undersökning är hur historiemedvetande bland barn i mellanåldrarna kan utvecklas via historiskt inriktad skönlitteratur i en tematiskt upplagd undervisning. Ingemansson kom i sin avhandling fram till att elevernas olika förutsättningar, det vill säga deras sociokulturella perspektiv med de olika värderingar som eleverna har från den egna familjen och från vårt nutida samhälle samt lässtrategier, påverkade utvecklingen av deras historiemedvetande (s.96). Ingemansson har med hjälp av Langers fyra olika faser och hennes begrepp "envisionment building" kunnat följa processen i den analys hon gjort. Hon har med hjälp av Langers fyra faser kunnat se var i historieutvecklingen eleverna befunnit sig (s.97ff). Langers lästeorier innebär att när vi skapar en förståelse av den text vi läser bygger vi upp föreställningsvärldar, "envisionment building". Vägen dit består av fyra faser. Den första fasen är, enligt Langer, "att vara utanför och kliva in i en föreställningsvärld" (s 31). Genom våra tidigare erfarenheter och kunskaper samlar vi under denna fas på oss information för att få en uppfattning om texten. Fas två innebär "att vara i och röra sig genom en föreställningsvärld" (s 33). Även här används tidigare

erfarenheter och kunskap för att sätta fart på tankarna. Vi tar del av ny information och ifrågasätter innebörden. Nästa fas, ”att stiga ut och tänka över det man vet” (s 33), skiljer sig från de två tidigare. Under denna fas använder vi den information vi fick i fas två till att utveckla kunskap och erfarenhet. Vi relaterar textens innebörd till vårt eget liv. I den fjärde och sista fasen ”att stiga ut ur och objektifiera upplevelsen” (s 34) reflekterar och analyserar vi texten. Vi får här en distans och kan relatera textens innebörd till andra texter. Man tittar närmare på författarens budskap och textens struktur (s 31ff).

Ingemansson (2007) är väldigt tydlig med att visa att om man inte använt sig av skönlitteratur, samtal och bearbetat skrivande hade aldrig den utvecklande process eleverna i hennes undersökning tagit sig igenom kommit igång. Hon ser också att läsning utan samtal ger väldigt liten effekt på utvecklingen av historiemedvetande. Hon anser att skönlitteraturen är viktig för eleverna när de ska tolka historia och för att kunna tillgodogöra sig nya insikter och kunskaper.

2.3 Skönlitteraturens roll

Nilsson (1997) hävdar att eleverna genom skönlitteraturen får möta andra människors levnadsöden, verkligheter och erfarenheter. I mötet mellan elevernas egna, direkta erfarenheter och litteraturens indirekta erfarenheter får de mer generella kunskaper och förståelse om hur livet, verkligheten, samhället och historien utvecklas. Genom mötet med litteraturens människor görs livet och verkligheten begripliga. Litteraturen är inte bara en källa till upplevelse utan framför allt en källa till kunskap (s 43). Ingemansson (2007) visar också i sin undersökning att skönlitteratur är viktig för elevernas tolkning av historia och för att de ska tillgodose sig ny kunskap. Hon ser också att skönlitteratur är en stor kunskapskälla (s 98). Även Lars-Göran Malmgren och Jan Nilsson (1993) anser att ”litteraturen ska vara en del av elevernas kunskapsutveckling” (s 243).

Elever ska inte läsa skönlitteratur i skolan endast för läsningens skull. De ska läsa skönlitteratur för att den har något att säga dem. Om litteraturläsning ska kunna fungera som en kunskapskälla måste elevernas läsning vara öppen, menar Nilsson (1997). Eleverna måste vara beredda på att tolka litteraturen de läser (s 95). Det vi bland annat vill synliggöra med vår undersökning är hur skolorna arbetar med skönlitteraturen och vi tycker därför att det resonemang som Nilsson för är relevant för vår undersökning.

Ulla Lundqvist (1984), fil dr i litteraturvetenskap, anser att man ska diskutera olika tolkningar och varför man tolkar på olika sätt. Samtalet kommer automatiskt att leda ut på sidospår och eleverna kommer att försvara och blockera sig, skämta eller fatta eld. Hon tycker dock inte att det viktiga är vad som händer i samtalen utan det viktiga är hur tankarna och samtalen utvecklas efteråt, exempelvis på bussen, i sängen, om en vecka eller om ett år. Det är alltså, enligt Lundqvist (1984), det enklaste och minst materialkrävande som är det bästa – att tala om boken. Hon menar att det är genom samtal som man hjälper varandra att se vad det står i boken (s 15).

En varm förespråkare för boksamtal är Adian Chambers (2005), stor barn- och ungdomsförfattare som även skrivit böcker kring boksamtal. Han menar att en läsare inte har textens innebörd helt klar för sig innan den diskuterats med någon annan. Han anser att läsning inte bara är en fråga om att läsa en massa ord på en sida utan det handlar om ett drama som byggs upp av olika samverkande moment. Chambers (1993) menar att man måste låta eleverna bli delaktiga i läsandets drama, de ska vara allt från dramatiker, regissörer, skådespelare, publik och kritiker. Han menar att detta kan uppfyllas genom att eleverna har många och lättillgängliga böcker att välja av, att det finns tid för läsning och att man efter att boken är utläst får berätta om sina reaktioner och få respons på det man säger. För att detta ska fungera är vuxenstödet mycket viktigt och det i alla momenten (s13-14). Detta kan man uppnå genom att arbeta med boksamtal i klassen. Boksamtalet går i korthet ut på att läraren utgår från fyra frågor:

Jag undrar

... om det var något speciellt du gillade i boken?

... om det var något du inte gillade?

... om det var något du inte förstod eller tycket var svårt? Om du har några "frågetecken"?

... om du lade märke till några mönster eller kopplingar? (Chambers 2005:99).

Man kan sedan ställa allmänna frågor och specialfrågor. De allmänna frågorna används när man exempelvis vill jämföra en text med en annan för att på så vis reda ut tankar kring texten. Specialfrågorna är till för att hjälpa eleverna att få igång tankarna om de kört fast. Det kan hjälpa dem att få upp ögonen för olika aspekter de tidigare inte fäst sin uppmärksamhet på (s 108-109). Boksamtalet är, anser Chambers (1993), till för är att stimulera barnen till att läsa, att prata om och förstå innebörden i det man läser. Genom att ställa frågor som lockar fram lusten hos läsaren att prata om sin läsning tillsammans med andra får läsaren en djupare

förståelse av det han/hon läser. Ingemansson (2007) använder sig av Chambers frågor och hävdar i sin avhandling att läsning av texter utan samtal ger väldigt liten effekt på utvecklingen av historiemedvetande. Hon menar att det kan bero på att eleverna läser för att se "hur det går" istället för att reflektera över budskapet/tankarna författaren vill väcka och ge (s 98).

I artikeln *Läsa för livet* i DN diskuteras lärarnas förhållningssätt till bl. a. boksamtal. Molloy menar, genom Persson, här att lärare inte vågar samtala kring ämnen det inte finns givna svar på. Många lärare är ovana och har inte redskapen för bra boksamtal menar Christer Holmqvist, regionbibliotekarie. Han säger, genom Persson, att lärarna är rädda för att tappa greppet men anser att om man vill att eleverna ska få ut något av samtalen måste man som lärare våga tappa greppet. Många lärare tar istället till läroböcker för att slippa ta diskussion (Annika Persson, 2004).

Vi anser att man med hjälp av boksamtal kan dra paralleller till både aktuella och historiska händelser. Genom att samtala om gemensam läsning kan eleverna göras uppmärksamma på kopplingar mellan nutida och historiska händelser med hjälp av varandra. Detta för att skapa en medvetenhet hos eleverna. Lundqvist (1984) anser det viktigt att föra in samhällsaspekter i de litterära diskussionerna. Alla berättelser utspelar sig i någon form av samhälle. Dessutom har alla verk tillkommit i ett samhälle, i en viss social, ekonomisk och politisk situation. Om man bortser från detta har man inte insett litteraturens kraft och möjligheter, anser hon. Man bortser också från litteraturens användning som spegel för olika tiders samhällsskick och värderingar (s 39). Även kursplanen tar upp samhällsaspekten:

Skönlitteratur, film och teater ger möjligheter till empati och förståelse för andra och för det som är annorlunda och för omprövning av värderingar och attityder. Därigenom kan motbilder formas till exempelvis rasism, extremism, stereotypa könsroller och odemokratiska förhållanden. När ungdomar möter skönlitteratur, film och teater innebär det också möjligheter för dem att tillägna sig litterära mönster och förebilder.

Skönlitteratur ger kunskaper om barns, kvinnors och mäns livsvillkor under olika tider och i olika länder. Litteraturen ger också perspektiv på det nära och vardagliga. Såväl det gemensamma utbytet som den individuella erfarenheten i arbetet kring litteraturen bidrar till att ge svar på de stora livsfrågorna (Skolverket 2002:99).

Detta tycker vi är en viktig del i elevernas empatiutveckling och det kan man uppnå genom bland annat boksamtal.

Vi betonade i inledningen att vi ansåg det viktigt att man tidigt började arbeta med skönlitteratur. I en rapport skriven av Susanne Staf och Pernilla Andersson (2002), båda lärare i bl. a. svenska, tar de upp sambandet mellan språk och inläring. De menar att de elever som, när de kommer upp på högstadiet, inte gått igenom bokslukaråldern inte har automatiserat läsförmågan och då möter svårigheter. Deras ordförråd är sämre och de får svårare att ta sig igenom texter. Dessa elever fastnar och utvecklar inte kunskap, det blir en klyfta mellan eleverna. De menar att det kan vara svårt för eleverna att själva se sambandet mellan resultaten i andra ämnen och läs- och skrivförmågan. Många lärare tror att det handlar om mognad, det finns dock ingen forskning som bekräftar detta. Staf och Andersson anser att genom läsning, skrivning och samtal kan man bidra till elevernas inläring. Den skönlitterära läsningen ger eleverna god läsförmåga. De klarar av att läsa mellan raderna och läsförmågan visar goda resultat även i andra ämnen. Genom detta känns det relevant för vår undersökning att se om läsning används som ett redskap till kunskapssökande.

2.4 Kursplaner

Syftet med svenskämnet enligt kursplanen är att det ska ge läs-, film-, och teaterupplevelser samt möjlighet att utbyta erfarenheter kring dessa.

Skönlitteratur bär en del av kulturarvet och förmedlar kunskaper och värderingar. Skolans uppgift är att med utgångspunkt i elevernas egna kulturella skapande och med anknytning till deras läs-, film-, och teatererfarenheter låta olika upplevelser, åsikter och värderingar mötas. Svenskämnet syftar till att stärka elevernas identitet och förståelse för människor med olika kulturell bakgrund (Skolverket 2002 s 96).

Ewald (2007) anser att det som sägs i kursplanen för svenska kring litteraturläsning bygger på en föreställning om att barn- och ungdomslitteratur kan bidra till elevernas personliga utveckling och till fördjupad förståelse för historia, sociala, existentiella och kulturella sammanhang. Det bidrar även till utvecklandet av ett demokratiskt förhållningssätt och social kompetens i ett brett perspektiv. Hon hävdar dessutom att kursplanens outtalade litteratursyn bygger på den grundläggande tanken att möten med skönlitteratur öppnar portar till fiktiva världar och sammanhang. Genom identifikation och inlevelse kan läsaren utveckla nya perspektiv på sin och andras verklighet. I kursplanen ses alltså litteraturen som en särskild källa till kunskap. Litteraturläsningen förväntas enligt kursplanen bidra till elevernas etiska, socialhumanistiska och demokratiska fostran.

2.5 Skönlitterärt arbete

2.5.1 Tematiskt arbete

Ur kursplanen för svenska:

Arbetet med språket och litteraturen skapar möjligheter att tillgodose elevernas behov att uttrycka vad de känner och tänker. Det ger gemensamma upplevelser att reflektera över och tala om. Det ger kunskaper om det svenska språket, om olika kulturarv och om vår omvärld. Att tillägna sig och bearbeta texter behöver inte alltid innebära läsning utan kan ske även genom avlyssning, drama, rollspel, film, video och bildstudium. Ämnet utvecklar elevens förmåga att förstå, uppleva och tolka texter (Skolverket 2002 s 98).

Så som vi tolkar kursplanen kan man med fördel använda sig av tematiskt arbete med skönlitteratur som en röd tråd.

I tematiskt arbete integreras olika ämnen till en helhet, olika färdigheter övas i funktionella sammanhang. Innehållet i undervisningen har en koppling till elevernas vardagserfarenheter och vardagliga förståelse av olika samhälliga förhållanden och företeelser. Ett utmärkande drag för arbetet är att det är oberoende av traditionella läromedel, och läsning av olika skönlitterära texter kan då vara en del av det kunskapssökande arbetet (Nilsson, 1997:12). I Ingemanssons (2007) undersökning användes både skönlitteratur och traditionella läroböcker. Nilsson (1997) hävdar att om elever parallellt med arbete kring exempelvis länder, får läsa skönlitteratur som har anknytning till det aktuella landet fyller den inte bara en funktion som läsupplevelse utan blir även en källa till kunskap. Eleverna får i litteraturen möta människor, ta del av deras vardag, miljö och livsvillkor idag och ur ett historiskt perspektiv. I detta möte mellan elevernas direkta och indirekta erfarenheter utvecklas en fördjupad och generell kunskap om människors livsvillkor (s 15).

2.5.2 Fri läsning

Lundqvist (1984) är kritisk till s.k. fri läsning, hon är dock medveten om att man inte kan följa upp allt man läser. Mycket av läsningen i skolan och på fritiden är en fri sysselsättning och det är något av det bästa de kan ägna sig åt. Däremot vill hon inte att det ska vara den enda metod man använder. Det är enligt henne inte någon metod alls. Inte i något annat ämne lämnar man eleven helt ensam. Om litteraturundervisningen går ut på att låta eleverna läsa tyst för sig själva ger man dem en inställning som är förnekande till läsningen. Skönlitteraturen framstår som onyttig och känns därför onödig för eleverna. Samma

inställning skapar ”bänkboken” om det är den enda litteraturaktiviteten. Blir läsning bara som en form av belöning när man är klart med något annat ses den som en hobby (s 11).

2.5.3 Högläsning

Högläsning är enligt Norström (1995) ett kontaktskapande arbetssätt och det är i samtalet efter högläsningen som kontakten med varandra sker. Lästräning är ett mycket viktigt moment och han vill att eleverna ska uppnå en god mekanisk läsning samt full förståelse för texten vilket man kan urskilja genom att lyssna på en elev som läser högt (s 18 ff). Här ställer vi oss lite frågande till Norströms (1995) resonemang. Hur kan man urskilja om en läsare har god läsförståelse enbart genom att lyssna? Vi anser att det även behövs andra metoder för att kunna urskilja detta exempelvis kan man samtala om boken eller också arbeta med boken genom att besvara olika frågor som visar på läsförståelse. Målet med högläsningen är, anser Norström (1995), att eleverna ska kunna läsa upp en text på ett sådant sätt att åhörarna får en god lyssnarupplevelse. Även här är vi undrande till hur författaren menar. Vad baserar han detta mål på? Är det kursplaner, styrdokument eller annan forskning? Det framgår inte av hans text om det är något han själv tycker eller om han kan förankra det i någon vetenskaplig forskning. När eleverna läser och arbetar mycket med läsning blir de även vana att följa olika texters uppbyggnad, vilket ger dem goda färdigheter i att själva konstruera och ta till sig många olika berättartekniker. Detta har de sedan användning för i sitt eget skrivande. Slutligen menar Norström (1995) att litteraturen också ger kunskap genom möten med andra människor som lever under andra förhållanden, andra glädjeämnen och bekymmer som eleverna själva har.

Gunilla Molloy (1996) lektor i språk och litteratur, anser att högläsning i läsovana klasser kan vara en bra metod. Detta grundar hon på att den mest lässvaga eleven får hjälp av en annan röst som tar sig igenom texten (s 82). Även Susanna Ekström och Britt Isaksson (1997), menar i boken *Bildglädje och läslust*, att man kan ta sig igenom svårare texter om någon läser dem för en. Man uppfattar sammanhanget och får vara en del av gemenskapen (s 38). För att eleven ska tillgodose sig detta tycker vi i så fall att alla elever bör ha boken framför sig vilket inte framgår om så är fallet i Molloy (1996) *Reflekterande läsning och skrivning*. En annan metod som Molloy anser är ett bra sätt att arbeta med högläsning är stafettläsning. Här står eleverna för aktiviteten och den diagnostiserar även deras samarbetsförmåga. Stafettläsning går till på så sätt att läraren börjar läsa och sedan får eleverna ta vid där läraren slutade. Alla elever har samma text framför sig och genom att den läses högt får de lässvaga hjälp genom

texten. Det gör inget att en elev läser fel eller stakar sig. Vissa elever kommer att läsa mycket medan andra inte läser alls. När denna metod etablerat sig anser hon att den större gruppen klarar sig utan lärare som kan då tar hand om de läsängsliga (s 82-83).

2.6 Val av litteratur

Lundqvist (1984) menar att texterna bör läsas så att de bidrar till elevernas kunskaper om sig själva, historien i nuet samt nuet och framtiden som blivande historia (s 26). Även Nilsson (1997) menar att det är undervisningsinnehållet styr valet av litteratur. De frågor man valt att ta upp gestaltas och levandegörs i litteraturen (s 18). Molloy (1996) hävdar att vilka texter och hur man läser dem inte är oväsentligt. Om läraren vill att eleverna ska behålla sin personliga förankring i texten samtidigt som deras läsning genomgår en utveckling blir det naturligt att välja texter med teman som ligger eleverna nära samtidigt som de ska gå att diskutera utifrån ett samhällsperspektiv (s 250). Om en viss bok finns som klassuppsättning anser Molloy att detta kan vara både positivt och negativt. Det negativa är att samma bok används oreflekterat år efter år utan att man ställer sig frågan ”Vem undervisar jag” (a.a.: s 80). I Ingemanssons (2007) undersökning gjordes romanvalet med stor omsorg för att passa alla elever utifrån flera olika aspekter. Det var i en åldersintegrerad klass hon genomförde undersökningen så läsningen skulle fungera både för tio – och elvaåringar. Det skulle även finnas 25 exemplar av samma titel under en lång period. En förutsättning var att boken skulle vara lätt att identifiera sig med, ett tydligt innehåll samt att den skulle handla om vikingatiden. Boken valdes också med anledning av att författaren hade kännedom om tidsplanen enligt kursplan och läroplan (s 14).

Nilsson (1997) hävdar att läraren ofta gör misstaget att inte ha gjort klart för sig innan varför man väljer en speciell bok. Man vet då heller inte vilket spår man ska följa genom boken. Han menar att man som lärare bör ställa sig följande frågor:

- Varför väljer jag den här boken?
- Vad vill jag att läsningen ska resultera i?
- Vad tror/vill jag att mina elever ska förstå och lära sig genom att läsa och bearbeta den här boken? (s 48).

2.7 Lärarens roll

För de lärare som har litteraturen som "en oundgänglig del av tillvaron" och som använder mycket av sin tid till läsning, är de som "kan skapa ett aktivt litteraturintresse hos sina elever"(Lundqvist 1984:33) Lundqvist säger att hon ofta möter lärare som säger att de inte har tid att läsa så mycket själva. Tid anser hon vara en prioriteringsfråga. De lärare som vet vad läsning betyder för elevernas språkutveckling, livsorientering, känslö- och förståndsutveckling kan inte avvisa kravet att förmedla litteratur. Molloy (1996) anser att det ingår i svensklärarens arbete att läsa ungdomslitteratur och menar att svepskälet "jag har inte tid" är bristande professionalitet (s 80). Om läraren saknar intresse för litteraturen märker eleverna snabbt detta. När eleverna frågar läraren om böcker och de märker att läraren inte har något svar slutar de snart att visa intresse. Den lärare som läser mycket ungdomslitteratur kan lättare inspirera och vägleda sina elever att hitta de böcker som passar just dem (s 81). Ingemansson (2007) drar även hon den slutsatsen att lärare behöver fortlöpande läsa skönlitteratur inom sitt undervisningsämne för att på ett professionellt sätt genomföra tematisk undervisning (s 98).

3. Empirisk del

Här presenteras vårt upplägg och genomförande av undersökningen samt en sammanställning av resultaten.

3.1 Metod

När man arbetar med en vetenskaplig undersökning finns det två övergripande arbetsmetoder, kvalitativa och kvantitativa. För att uppnå syftet med vår undersökning och få svar på vår frågeställning valde vi att genomföra kvalitativa intervjuer med lärare som undervisar på mellanstadiet. Intervjun bestod av tio frågor samt följdfrågor till dessa (se bilaga). Vi ansåg att med denna metod skulle vi få bra underlag att arbeta med. Trost (2005), forskare inom sociologi och socialpsykologi, menar att om man vill ta del av människors resonemang är den kvalitativa metoden att föredra. Genom intervjun vill vi försöka förstå hur den intervjuade tänker och ta del av dennes erfarenheter (s 14 ff). Fördelen med intervju, tycker vi, är att man har möjlighet att ställa följdfrågor och chans att få klarhet om det uppstår några frågetecken. Anledningen till att vi väljer att intervjua lärare istället för elever är att vi vill komma åt hur läraren arbetar med skönlitteratur och vad denne anser att eleverna vinner på det. Intervjuerna var semistrukturerade, vilket innebär att man har färdiga frågor men ordningsföljden kan variera mellan intervjuerna beroende på den intervjuades öppna svar (Denscombe 2000). Följdfrågorna formulerades beroende på tidigare svar, vi hade dock några färdigformulerade följdfrågor klara men under intervjuernas gång tillkom det fler.

3.1.1 Urval

Vi skrev ett brev (se bilaga) som mailades ut till rektorer, vars adresser vi sökte på kommunernas hemsidor. Vi bad dem vidarebefordra brevet till lärare undervisande i år 4-6. Anledningen till att vi valt år 4-6 är att vi dels anser att de flesta elever läser på egen hand och kan då få en större inblick och förståelse av texten samt att åldern intresserar oss båda. Sammanlagt mailade vi till 19 skolor i fyra kommuner. Dessa fyra kommuner valdes därför de ligger nära våra hemorter, det vill säga sydöstra och nordöstra Skåne samt västra Blekinge. Av dessa var det nio lärare i de fyra kommunerna som visade intresse för att delta. Vi valde att ställa frågan om intresse via mail för att det inte skulle kännas pressande för lärarna. De skulle själva få välja om de ville medverka eller ej. Samtliga lärare som deltagit har varit positiva till vår undersökning. Detta tror vi har att göra med att de inte känt sig tvingade att delta. Att inte ha intresse av att delta måste respekteras enligt Trost (2005:63). Lärarna som

ingått i vår undersökning har olika inriktningar och har arbetat olika länge. Åtta av de nio deltagande lärarna arbetar inom kommunala skolor och en arbetar på en friskola. Både mindre byskolor och medelstora skolor i tätorter finns representerade i undersökningen. Könsfördelningen bland våra nio lärare, som vi tror synliggör verkligheten, bestod av åtta kvinnor och en man. Vi kommer inte att titta närmare på detta i vår analys.

3.1.2 Tillvägagångssätt vid datainsamling

Vi valde att genomföra intervjuerna på egen hand, detta eftersom tiden var knapp. Hade vi valt att göra färre intervjuer kunde vi ha gjort dem tillsammans. Eftersom vi gjorde dem enskilt bestämde vi oss för att intervjuerna skulle bandas och att vi under tiden endast gjorde stödanteckningar. Fördelen med bandspelare är att man kan koncentrera sig på frågorna och på att lyssna. Man lär sig, som intervjuare, även vad man gjort bra och mindre bra. Den som blir intervjuad kan även känna sig hämmad av bandspelaren, men vänjer sig ofta (Trost 2005:53-54). Vi upplevde inga problem med att använda oss av bandspelare. Inspelningarna var till stor hjälp när vi sammanfattade intervjuerna. Det hade varit svårt att få med allt genom anteckningar, det kan ta över intervjun och man går miste om väsentliga delar. Vi ansåg även att materialet skulle bli lättare att bearbeta genom inspelning. Detta förstärks i Trosts resonemang kring intervjuer (kap 3).

3.1.3 Etiska principer

I brevet vi skickade ut tydliggjorde vi att det var helt frivilligt att delta, syftet med vår undersökning och hur materialet skulle användas. Denscombe (2000) menar att det är viktigt att den intervjuade är medveten om att materialet kommer att användas i ett forskningssyfte och att denne samtycker. Innan intervjun startade tydliggjorde vi att informanten fick avbryta den pågående intervjun. Eftersom intervjun inte var anonym dvs. vi kände till intervjupersonens identitet anser vi det viktigt att denne anonymiseras i rapporten (Trost 2005). Vi frågade även om vi kunde skriva inom vilket geografiskt område i Sverige personen ifråga arbetade och med vilken åldersgrupp.

3.1.4 Reliabilitet

Undersökningen vi gjorde var relativt liten och tillförlitligheten kan därför vara låg. Vi intervjuade nio pedagoger. Vi är också medvetna om att resultatet kanske hade sett annorlunda ut om vi mer specifikt valt ut våra informanter. Det kan vara så att de flesta av

lärarna, eftersom de själva avgjorde om de ville delta, relativt ofta använder sig av skönlitteratur i sin undervisning och på så sätt kände att de hade något att tillföra undersökningen.

3.1.5 Validitet

Vi anser att vår undersökning har gett svar på de frågeställningar vi ställde oss i inledningen och vi har fått en bred inblick i hur arbetet med skönlitteratur kan bedrivas. Med hjälp av de tio frågor som intervjun bestod av, anser vi att det vi ville undersöka också undersöktes. Det vi kunde ha utvecklat mer under intervjuerna är hur lärarna arbetar med de olika metoderna de nämner och varför just dessa används.

3.2 Resultat

Här har vi valt att sammanfatta varje intervju för sig. Vi har övervägt andra metoder men anser denna vara den som ger bäst överblick över intervjuerna. Anledningen till att vi inte valt att skriva ut dem är att det lätt blir många sidor och då kan bli svårt att överblicka (Trost 2005). Intervjufrågorna gick ofta in i varandra och det var därför svårt att redovisa dem var för sig. Vi stärker vår tankegång i Starrin & Svensson (1994) resonemang där de anser att det inte finns några mallar för hur kvalitativa analyser redovisas.

3.2.1 Sammanfattning av intervjuerna

Efter de sammanfattade intervjuerna kommer en övergripande sammanställning av resultaten att göras.

3.2.1.1 Intervju med lärare A

Lärare A har varit lärare i åtta år och jobbar nu i en 4-6: a. Varje morgon läser eleverna tyst men av och till läser de ur någon högläsningbok. När de arbetar med olika teman läser de böcker som man kan koppla till det tema de arbetar med. Lärare A läser ofta högt tillsammans med eleverna eftersom hon tycker det är viktigt att eleverna kan skapa sig inre bilder av det de hör. Varje läsår jobbar de med olika barnboksförfattare. Eleverna läser då både tyst och högt. De får sedan uppgifter på det de läst för att träna sin läsförståelse. Eleverna läser på olika sätt, de lär sig på olika sätt och genom att man arbetar med olika uppgifter på olika sätt, så hittar man kanske lättare sitt eget sätt att lära, resonerar läraren.

Lärare A tycker att skönlitteraturen är viktigt för upplevelserna. Många barn behöver stanna upp i böckerna. Det handlar om läsupplevelse, läsförståelse och att få barnen att öppna ögonen för något annat. Hon tycker det är viktigt att eleverna få se världen med någon annans ögon. Läraren använder sig sedan av frågor som eleverna ska besvara för att de ska få en djupare förståelse för av det som läses. De jobbar ibland med boksamtal och då med Chambers frågor. Boksamtal är mycket tidskrävande och den tiden anser läraren att de inte har. Det gäller att hitta metoder som gör att allt flyter på. Förr jobbade lärare A med läsecirklar där alla i gruppen fick samma bok. När den var färdigläst fick de sedan redovisa detta antingen genom att dramatisera, sjunga, PowerPoint eller göra en naturruta.

Lärare A har boklådor i klassrummet som är anpassade till eleverna. Där får de välja fritt. Hon tar även hjälp av bibliotekarien för att välja böcker. I temana bestämmer läraren vilken bok som ska läsas. Läraren vill gärna använda skönlitteraturen i undervisningen för hon tycker det är viktigt, men jobbigt eftersom det är svårt att hitta rätt litteratur. Hon tycker det är svårt att utgå från skönlitteraturen, det är bättre att ha med den som en del i det man gör. Lärare A tror att för väldigt många elever är läsningen något de gör för att läraren säger till dem att göra det. Tyvärr är det väldigt få som har ett eget intresse. Hon tror detta beror på konkurrensen med mycket annat. När man jobbar tematiskt tycker läraren man kan se en koppling mellan elevernas kunskaper och skönlitteraturen. De tar vara på de fakta som skönlitteraturen ger dem.

Lärare A tror att eleverna är medvetna om att det är skönlitteratur de arbetar med. För att utveckla sitt arbete med skönlitteraturen skulle hon gärna vilja jobba mer med gemensamma läsupplevelser. Att man köper klassuppsättningar av böcker och att man sedan har samtal utifrån dessa och får igång diskussioner. Det är många som har svag läsförståelse och då tror läraren att samtalet kring boken är viktig. Att det inte finns tillräckligt många böcker med samma titel tycker läraren är det som hindrar henne mest. Hon tycker det är svårt att hålla sig uppdaterade inom barn- och ungdomslitteraturen. Läraren deltog i en läs- och skrivutvecklingskurs i höstas, annars inget. Vill man kan man läsa enskilt på högskolan, men det är inget som skolan anordnar.

3.2.1.2 Intervju med lärare B

Lärare B har jobbat som lärare i sju år jobbar nu i en sexa. När lärare B har tema försöker hon hitta skönlitterära böcker som anknyter till det aktuella temat så att eleverna ser att det inte

bara är läroböckerna som ger information utan även skönlitteraturen. Ibland använder hon skönlitteraturen till att få igång eleverna inför ett tema eller kan det vara att hon jobbar parallellt med skönlitteraturen och läroböckerna för att hela tiden koppla samman dessa. Men även i engelska används skönlitteratur. I mattnen tycker hon det är svårt att använda sig av skönlitteratur. Läraren upplever att barnen tycker det är roligt och är det något område som de inte ska arbeta så mycket med, kan hon ändå få in det via skönlitteraturen på ett lite enklare sätt. Läraren använder skönlitteratur även när de jobbar med olika kamratrelationer. Hon tycker det är bra att läsa skönlitterära böcker om man vill få igång olika diskussioner. Böckerna handlar då främst om hur man ska vara mot varandra och relationer. Läraren arbetar mest med högläsning under olika teman eftersom att det är en stor klass och det är svårt att få tag på samma bok till så många barn. Men ibland läser alla barn samma bok. De har bland annat läst *Gula mysteriet* och *Fröken Europa*, dessa fick de skicka till skolan.

Läraren får hjälp av bibliotekarien att välja litteratur. När de har olika teman så tar de också hjälp av bibliotekarien för att hitta böcker som passar och ibland har de dessutom författarbesök. Läraren har oftast böckerna i klassrummet så det är endast när eleverna saknar någon bok som de går till biblioteket.

Varje morgon får eleverna gå in i klassrummet en stund innan lektionen börjar och läsa tyst om de vill. Läraren läser högt ca fyra dagar i veckan och försöker stoppa in ett par tillfällen i veckan då eleverna får läsa tyst. När de haft författarbesök har eleverna fått skriva om författarna och går då lite djupare in i texten genom att arbeta med öppna frågor. De skriver även bokrecensioner. Hon arbetar även en del med boksamtal. De arbetar här i smågrupper där alla ska delge varandra sina synpunkter. Ett annat sätt är att eleven berättar om handlingen och säger sedan vad man tycker.

Möjligheterna med att arbeta med skönlitteratur är bl. a. att det är ett annat sätt att angripa temat. Många elever har svårt att läsa faktaböcker och då kan man använda sig av skönlitteratur istället och på så vis ändå få fakta, tror läraren. Genom läsningen lär man sig språket och för sedan det med sig till skrivningen. Man får även lära sig hur andra har det och ta del av olika kulturer. Elevernas intresse för skönlitteratur är nog delat tror läraren, antingen så gillar man det eller inte. Det gäller att inspirera eleverna exempelvis med författarbesök, delge varandra om böcker och tips varandra, boksamtal där man diskuterar böckerna,

involvera föräldrarna och att personalen också läser mycket för eleverna så de ser vikten av att kunna läsa.

Främst när eleverna jobbar med relationsböcker tycker lärare B att man kan se en koppling mellan elevernas kunskaper och skönlitteraturen, i temat är det svårt att säga om kunskapen kommer från skönlitteraturen eftersom att de även jobbar med faktaböcker. För att utveckla arbetet med skönlitteratur skulle läraren vilja arbeta ännu mer boksamtal där man arbetar med gemensamma böcker så man kan gå ännu djupare. Hon skulle också vilja kunna inspirera de elever som inte tycker om läsning ännu mer. Det som hindrar henne är tidspressen. Det har inte varit någon kompetensutbildning inom detta område under de sju år som läraren arbetat.

3.2.1.3 Intervju med lärare C

Lärare C har arbetat som lärare i sex år och nu arbetar hon i en femteklass. Hon anser att hon varierar arbetet med skönlitteratur mycket. Ibland bygger de ett helt tema kring en bok, som just nu med boken *Fröken Europa*. De jobbar mycket tematiskt. Delar av teman går ut på att läsa en skönlitterär bok för att sedan redovisa boken och plocka ut fakta ur den. Det fortsatta arbetet med böckerna sker på olika sätt, ibland får eleverna frågor efter varje kapitel, ibland arbetar de i läsecirklar och ibland gör de dramaövningar. Läraren arbetar även med mattetema och då har hon använt sig av boken *Klockan Tretton*. I engelskan arbetar hon också med skönlitteratur, men då med förkortade versioner. De dramatiserar även en del. Hon använder även skönlitteratur i bilden, där hon läser ett stycke för eleverna som de sedan får rita en bild till. Ibland använder läraren skönlitteraturen som inledning på en lektion eller så utgår hon helt från skönlitteraturen och då har hon gjort egna uppgifter till boken. Den skönlitteratur som de använder sig av i olika teman går de inte alltid vidare med utan läser som ett komplement till andra fakta för att få en helhetsbild.

Lärare C arbetar även med tyst- och högläsning. När de arbetar med tystläsning skriver eleverna recensioner. Eleverna får ibland olika skrivövningar till boken med öppna frågor eftersom alla inte läser samma tystläsningsbok. Läraren tycker att de skulle behöva bearbeta böckerna mycket mer än de gör, men tiden finns inte till det. Hon tycker att boksamtal också är mycket bra. Hon känner sig trygg i de metoder hon använder men får även inspiration från kollegor och olika kurser. Hon omarbetar hela tiden sina metoder och hon anser att det finns många olika metoder att använda beroende på vilka barn man har.

När läraren ska välja litteratur så går hon bl. a. efter att boken måste tillföra någonting, att den finns i så många ex läraren vill ha, hon själv ska ha läst den och att det ska finns olika böcker inom samma tema men med olika svårighetsgrader. För det mesta är det läraren som väljer böckerna förutom elevernas tystläsningsbok. Läraren ser massor av möjligheter med att arbeta med skönlitteratur. Hon anser att skönlitteraturen berikar samt att tankar och känslor kan bearbetas. Hon menar att det ibland är lättare för eleverna att prata om känslor och relationer när det inte är de själva det handlar om utan det är en skönlitterär figur. Det ger också en gemensam grund att referera till och det är viktigt att kunna leva sig in i en annan persons liv och värld.

Lärare C tror att för vissa elever betyder skönlitteraturen väldigt mycket, för andra är det något som fröken säger åt dem att göra. Det gäller att kunna hitta böcker som fångar eleverna. Hon tycker inte hon ser någon kunskapsmässig koppling mellan eleverna och skönlitteraturen. Förhoppningsvis finns det en koppling men den syns kanske inte direkt utan man kan se den senare. Läraren skulle vilja utveckla sitt arbete med skönlitteraturen genom att läsa mycket mer själv. Det som hindrar henne tycker hon är att det är så många plan man ska hålla sig uppdaterad på och det innebär att tiden inte finns. Svårigheterna med att arbeta med skönlitteratur är när böckerna är för tjocka. Det är frustrerande när man märker att man inte kommer att hinna läsa klart. Läraren håller sig uppdaterad genom att snappa upp tips från kollegor. Det har inte funnits någon kompetensutveckling inom skönlitteratur.

3.2.1.4 Intervju med lärare D

Lärare D har arbetat som lärare i sju år och arbetar just nu i en fyra. Läraren använder främst skönlitteratur som ren lästräning. Men hon använder sig också av skönlitteratur när de läser teman. Just nu läser de om vikingatiden och läser då böcker om vikingatiden, bland annat *Vikingaträl*. När eleverna läst en bok gör de en bokrecension. De har också ett bokträd där eleverna får sätta upp olika färgade blad med en kommentar på boken. Varje fredag pratar de sedan tillsammans om de nya löven som är uppsatta. Detta arbetssätt använder hon även under temat. Eleverna har alltid en skönlitterär bok på gång som bänkbok och arbetar de med ett tema så är det en bok som handlar om just det temat. I temat har de ingen speciell lärobok utan läraren plockar fakta från lite olika ställen. Skönlitteraturen blir då som ett komplement. Läraren diskuterar mycket kring den text de läst. När de arbetade med ett Sverigetema så läste de en bok som hette *Pojken och tiger* och den boken läste alla. När alla läser samma bok så

gör de inga bokrecensioner. Istället diskuterar eleverna kring boken. Diskussionerna ser lite olika ut, ibland är det i helklass och ibland är det i mindre grupper.

I skolan läser eleverna tyst en halvtimme varje dag. Läraren tycker det är jättebra att diskutera och skönlitteraturen är tacksam att arbeta med på detta sätt. Förut arbetade hon med Chambers frågor, men har inte börjat med det i denna klass ännu. När läraren väljer litteratur tar hon ofta hjälp av bibliotekarien som kommer ut och berättar om böcker. Ibland så får de även en boklåda från biblioteket. De har också böcker i klassrummet som eleverna får välja av.

Hon anser att det finns många möjligheter med att arbeta med skönlitteratur som läromedel. Eleverna blir bättre läsare, de upplever mycket genom böckerna och lär sig då mycket. Läraren tycker att skönlitteratur har en stor betydelse för eleverna. Tycker eleverna det är trevligt och lustfyllt att läsa har de även lättare att lära andra saker. Eleverna lär sig mycket när man diskuterar det man läst. Hon tror eleverna tycker det är roligt att jobba med skönlitteratur. De vill ju att det ska vara så spännande och roligt som möjligt.

Läraren anser att man kan utveckla arbetet med skönlitteratur. Man kan arbeta mer med läsgrupper och då även över åldersgränserna. Hon tycker de har bra möjligheter att utveckla arbetet på den skola hon arbetar men det blir inte av. Hon tycker inte att det finns några svårigheter med att arbeta med skönlitteratur. Hon borde vara bättre på att hålla sig uppdaterad inom barn - och ungdomslitteratur, men det är hennes egen tid hon får lägga på det i så fall. Det finns ingen kompetensutveckling som läraren känner till men fanns det skulle hon gärna delta.

3.2.1.5 Intervju med lärare E

Lärare E arbetar på en mindre byskola och har undervisat i sex och ett halvt år. Han är utbildad svenska/samhällslärare och undervisar nu en 4-5:a i alla ämnen. I sin undervisning utgår han ofta från olika teman och använder här skönlitteratur. Denna termin har de arbetat med Sverige för 100 år sedan. Här har lärare E använt sig av boken *Pojkjävlar* som tar upp hur arbetarbarn hade det förr. Arbetet med boken har inneburit att eleverna läst själva eller att läraren läst högt och sedan samtalat med Chambers som utgångspunkt. Man har även haft skrivuppgifter samt tittat närmare på vad olika ord betyder. Ordförståelse kan vara svårt att lära ut men genom att se orden i ett sammanhang anser läraren att eleverna tillgodoser sig det bra. Syftet med arbetet kring *Pojkjävlar* var att eleverna skulle lära sig mer om livet förr. Man

har dessutom kommit in på författarens syfte med boken. Lärare E tycker historia blir mer levande om man använder sig av skönlitteratur

Eleverna läser även bänkbok, i vilken de läser tyst för sig själva. Ibland, dock för sällan enligt lärare E, pratar de om bänkböckerna de läser. Ofta har eleverna läst varandras böcker och känner igen sig. Läraren tycker det blir intressanta samtal man ska dock inte vara för många i gruppen också är klassrumsklimatet viktigt eftersom eleverna är olika långt i sin läsning och därför läser böcker på olika nivå. Med bänkboken vill läraren att eleverna ska få fördjupa sig i böcker man är intresserad av, få upplevelser och lästräning vilket är viktigt enligt lärare E.

Skönlitteratur har idag stor konkurrens med TV och dataspel, många elever väljer då inte böcker. Man märker dock att när man arbetat med något som väckt intresse hos eleverna kommer de och berättar om vad de läst. Arbetet med *Pojkjävlar* tyckte de flesta var spännande och det väckte intresse för författaren Ulf Nilsson. Eleverna läser fler böcker av honom.

Lärare E ser absolut kopplingar mellan skönlitteratur och elevernas kunskap. De som läser mycket har ett helt annat ordförråd och ett bättre berättarspråk. Lärare E tycker det är bra att ha en bas av böcker man själv läst. Han använder ofta böcker som anknyter till elevernas närmiljö så att de ska känna igen sig. Ofta anpassas boken efter vilket tema man arbetar med. Både han och eleverna får hjälp med att hitta böcker av bibliotekarien. Han ser många möjligheter med skönlitteratur och fascineras av berättandet, händelser levandegörs. Historier behöver inte vara sanna, men sannolika, anser han. Han har läst in sig på bl. a. boken *Randi* och berättar den fritt för eleverna, vilket verkligen uppskattas av dem. Lärare E skulle vilja få in fler ämnen i arbetet kring skönlitteratur, detta kräver en hel del planering och tiden till den finns inte riktigt. Svårigheterna är också att man inte kan allt om böcker, svårt att hitta bra böcker också tar det tid att sätta sig in i dem. Han önskar att han varit bättre på att uppdaterad inom barn- och ungdomslitteratur, men försöker! Han anser att skönlitteratur är en viktig del i skolan. Genom skolan blir han erbjuden kompetensutveckling samt information från biblioteket. Lärare E har inte deltagit, utan använder sig av det han fick genom sin utbildning på högskolan. Tycker det är svårt eftersom man som 1-7 lärare måste hålla sig uppdaterad inom många områden.

3.2.1.6 Intervju med lärare F

Lärare F har arbetat som lärare i drygt 11 år. Hon undervisar år 4-6 i svenska, engelska och de samhällsorienterade ämnena på en mellanstor skola. Eleverna arbetar med svenskläxor där de tränar läsförståelse, gör affischer av boken, skriver bokrecension om en kul händelse eller en spännande person i boken med mera. Detta knyter inte an till andra ämnen men hon har även använt skönlitteratur när de arbetade med Gustav Vasa. De läser skönlitterära böcker på engelska och skriver då bl. a. nytt slut eller en karaktärs historia. I klassrummet leker läraren med ord, använder svåra ord för att få eleverna nyfikna och vill att de ska fråga.

Lärare F använder sig av litteratur för att öppna elevernas ögon och få ett större perspektiv. Saker blir verkliga med skönlitteratur och i t ex historia kan man identifiera sig med den tiden. Ofta är det tidspress som gör att man tar hjälp av skolbibliotekarien för att finna litteratur. Hon anser man får bra böcker då och tycker inte man ska ta bort det. Även eleverna håller henne uppdaterad, nu är det *Lassemaja*, *Eva & Adam* och *Rosa* som läses av dem. Böcker är tidlöst anser hon, behöver inte alltid vara det senaste, men barn påverkas av media. Vilken litteratur som tas upp varierar, det kan vara så att hon känner att eleverna behöver jobba samman sig och väljer då litteratur de kan delge varandra. Inte alla elever läser, men man måste respektera det också. Ofta kan man komma förbi det genom att de ibland kan få läsa facklitteratur. Skönlitteratur stimulerar fantasin hos eleverna anser hon. Barn idag har inte så många bilder, de får färdiga bilder från media. Lärare F vill att eleverna ska tänka vidare och för att kunna göra det måste man ha bilder. Skönlitteratur kan öppna upp för dem som, enligt lärare F, lever i en snäv värld, hemma med sina föräldrar och som inte har råd att resa någonstans. Dessutom byggs ett ordförråd upp, eleverna får lättare för att formulera sig och argumentera. Hon menar också att eleverna har lättare för att ta till sig nya texter om de läst mycket tidigare. Lärare F förväntar sig inte att kunna se alla resultat nu men vet, efter kontakt med lärare på högstadiet, att de elever hon släppt är bl. a. bra på att diskutera.

I det skönlitterära samtalet och naturligtvis i andra samtal med eleverna är samtalstekniken viktig. Lärare F blandar sina egna tankar med Chambers tankar. Hon har gått skrivarkurs samt läst en kurs i samtalsteknik.

3.2.1.7 Intervju med lärare G

Lärare G är utbildad i matematik, naturkunskap och engelska och undervisar i år fyra på en friskola. Hon använder skönlitteratur som fördjupning i tema, nu har det varit kring vikingar.

Böcker om folket i Birka har givit eleverna en bild av hur de levde då. Lärare G anser att skönlitteratur ger detaljer som inte läroböcker ger. Eleverna har fått skriva fortsättning på boken och hon kan då se om och vad de tagit till sig kring den här tiden. Skönlitteratur används även som ren underhållning, för att ge eleverna en skön stund, eleverna trivs när läraren läser högt. Hon har en gammal fåtölj som hon sitter i vid högläsning för att det ska bli stämning och kännas speciellt för eleverna. Kring högläsningssböckerna samtalar man om det var något speciellt den belyste eller om eleverna blivit väldigt intresserade av något. Samtalet lägger hon upp efter Chambers mönster. Det är inte i alla ämnen som litteraturen kommer in men hon har använt kapitel som introduktion för områden i matematik när det passat.

Lärare G ser väldigt stora möjligheter med att arbeta med skönlitteratur, man kan jobba vidare med genrer, författarporträtt, dramatisera eller gå vidare i bild. Med skönlitteraturen vill hon skapa variation i undervisningen, stimulera fantasin och få eleverna att måla upp bilder inom sig. Man kan också belysa saker, specifika problem, som kanske varit tydligare under en period förr, kan med hjälp av skönlitteratur lyftas fram. Två morgnar i veckan läser eleverna tyst och de älskar det! De kan inte få nog av det och skulle vilja läsa tyst mycket mer. Eleverna går inte vidare med den tysta läsningen på något sätt. Lärare G menar att alla elever inte är och kommer kanske aldrig att bli bokslukare och då vill hon inte avskräcka dem genom att de ska ha ett krav på att prestera något efter denna läsning. Hon tycker också att det kan vara att klampa in i något privat. Lärare G tror att skönlitteratur kan ha stor betydelse för eleverna om man ger dem rätt upplevelser. Det kan vara mycket allmänbildande, lära sig om geografi och människors levnadssätt. Eleverna får en bättre förståelse för t ex vikingatiden. Ett vikingaskepp blir mer intressant om man får höra om äventyren man kunde uppleva där. Hon anser det viktigt att eleverna är medvetna om vad de kan få ut av att läsa skönlitteratur. Hon vill vara en förebild och visa dem vägarna till att finna kunskap.

Arbetet med skönlitteratur är meningsfullt menar lärare G, många mål kan uppfyllas genom detta. Lärare G skulle vilja ha fler boksamtal, mer gruppläsning och använda sig mer av klassuppsättningar. Hon tycker inte att man ska vänta med detta tills högstadiet. Bristen på klassuppsättningar och tid är dock ett hinder, men enligt henne, en prioriteringsfråga. Svårigheterna är också att eleverna är olika långt i sin läsutveckling med läshastighet och förståelse, har olika intressen och gillar olika genrer. För att anpassa arbetet till alla används mycket högläsning. Lärare G försöker hålla sig uppdaterad inom barn- och ungdomslitteratur genom att titta i kataloger och ta del av informationen från biblioteken. Vill man gå någon

utbildning är det inga problem, har varit på föreläsning om metoder inom svenskundervisningen samt biblioteksinformation.

3.2.1.8 Intervju med lärare H

Lärare H var färdigutbildad 1968 och arbetar nu på en byskola där hon undervisar i matematik, svenska och engelska för elever i år 4-6. Hur skönlitteratur används i undervisningen beror lite på grupperingen av barn, hur mycket man undervisar dem. Ett pass i veckan arbetar hon tematiskt med skönlitteratur. Eleverna läser böcker om djur/människor, kärlek/vänskap eller från förr, varierat för att det ska ge varje elev något. Man går sedan vidare på olika sätt med litteraturen, eleverna har bl. a. fått välja ett djur att forska om. När lärare H undervisat i de samhällsorienterade ämnena har hon försökt välja litteratur som knutit an till de länder, religion m.m. man arbetat med. När eleverna arbetar med skönlitteratur tittar de även närmare på språket i texten, letar ordklasser, hur man börjar och avslutar meningar.

Lärare H försöker hitta böcker som passar till mellanstadiebarn, hon anser att många elever läser för svåra böcker, de hoppar över ett led och missar många bra böcker. Hon använder mycket skrivit om barn i deras ålder och tycker att Maria Gripe, Ulf Stark och Ulf Nilsson tar upp det bra. Nu läser eleverna *Spring Fanny spring* och de äldre eleverna läser *Den otroliga vandrigen*. Lärare H vill att eleverna ska läsa med inlevelse och reflektion. Under läsningens gång får de frågor att tänka till kring. Att konstruera uppgifterna tar tid men hon tycker att det ger eleverna mycket, de förstår böckerna på ett annat sätt. Hon vill att de ska kunna dra nytta av att kunna reflektera även när de läser facklitteratur. I arbetet med skönlitteratur är det viktigt, anser lärare H, att man som lärare har läst in sig på den aktuella boken och kan föra ett resonemang med eleverna. Eleverna har även bänkbok som de läser och sedan recenserar. Dessa böcker väljer eleverna själva, vilket ibland kan vara ett problem eftersom läraren då inte alltid har läst böckerna. Men hon anser att boken blir mer deras egen om de själva valt den. Ungefär en gång om året har det också gruppläsning. Eleverna läser för varandra i mindre grupper med likvärdiga läsare. En del elever sitter nästan och sover, de njuter så av att någon läser för dem.

Lärare H ser en glädje med böcker. Många har inte tid med boken hemma, men kan ändå tycka det är kul. Eleverna kan stilla sig och tycka det skönt att få en stund själv med boken, detta handlar om mognad. Många elever uppfattar det nog inte så kravfyllt att läsa även om de ska svara på saker. Det är också positivt med allt de lär sig under tiden, ordkunskap och

stavning förbättras. De elever som skriver fina berättelser har ofta mycket bok i sig, ett flyt. Hon tycker det är viktigt att eleverna ser att man kan ha boken mer än till att bara läsa. Om lärare H haft en egen klass menar hon att man kunde ha utgått mer från litteraturen, men det är mycket jobb. Man måste täcka allt, läroböcker kan du bara lägga fram det går inte med skönlitteratur. Hon har gått en 10 poängskurs i litteratur men det finns inget övergripande för all personal.

3.2.1.9 Intervju med lärare J

Lärare J var klar med sin utbildning 1979 och undervisar nu i en 4-6:a. Hon menar att man kan ha många baktankar med att arbeta med skönlitteratur. Man kan exempelvis sträva mot ett håll för att få bra underlag till diskussioner. Hon läser högt för eleverna ur en bok som handlar om en tjej med chilenska föräldrar som bor i Sverige och flyttar till Chile. Tanken är att komma åt främlingsfientlighet, hur det kan vara att flytta och komma till ny till en grupp. Vill att eleverna ska tänka sig in i situationen. Lärare J arbetar övergripande med värdegrunden där skönlitteratur kan vara till stor hjälp. Samtalen är viktiga och kan bli väldigt olika beroende på var elever och lärare står och hur man tolkat boken.

Skönlitteraturen blir ofta ett komplement, men i historieundervisningen har hon använt Svedelids böcker som bas. Ofta utgår hon från en grundtanke och tar sedan hjälp av bibliotekarien och övrig personal för att hitta böcker. Valet beror på var man befinner sig i övrigt, arbetar man med Asien kanske man väljer en högläsning som handlar om barn i Afghanistan. Lärare J tycker det är kul om alla kan läsa samma bok och diskutera under läsningens gång. Men eftersom skolor inte har så mycket pengar blir utbudet inte så stort. Det blir då boken som styr i stället för tanken. Eleverna har även tyst läsning och parläsning. De redovisar sina böcker skriftlig och ibland även muntligt. Vid muntlig redovisning läggs fokus på framträdandet och kunde lika bra ha handlat om en hund men det blir lite boktips för de andra.

Barn har olika bakgrunder och lärare J vill släppa in dem i bokens värld och att få dem att uppskatta det som böcker kan ge känns viktigt för henne. Det är också rent taktiskt, man stavar bättre om man läser, får större ordförråd och stimulerar fantasin. Skönlitteratur kan dessutom få eleverna att växa som personer om de får hjälp att hitta det moraliska och/eller det etiska budskapet samt vara en vägledning i pubertetsfasen att hitta sig själv. Lärare J tycker inte det finns några begränsningar med skönlitteratur. Den kan användas som

tankeväckare, till att inleda samtal om moral och etik, till att visa en vis tidsera eller som ren underhållning. Kompetensutvecklingen är privata initiativ också kan man ta del av bibliotekens bokprat.

3.2.2 Sammanställning av intervjuerna

Nedan följer en sammanställning av intervjuerna. Detta för att få en överblick av dem. En analys av dem kommer att göras i diskussionen.

	Hur används skönlitteratur i undervisningen?	Vad ger det eleverna enligt lärarna?	Vilka hinder finns?
Lärare A	i tema högläsning boklådor	läsupplevelser läsförståelse	bokantal tidskrävande
Lärare B	i tema högläsning tyst läsning boksamtal (Chamb.)	diskussionsvana språkutveckling tar del av olika kulturer	bokantal tidspress
Lärare C	i tema läscirklar dramaövningar tyst läsning högläsning boksamtal (Chamb.)	berikar tankar och känslor bearbetas	tjocka böcker tiden
Lärare D	lästräning i tema i diskussioner tyst läsning	bättre läsare upplevelser	tiden
Lärare E	i tema tyst läsning högläsning boksamtal (Chamb.)	upplevelser lästräning ordförråd	tiden hitta bra böcker
Lärare F	svenskläxor öppna perspektiv samtal (Chamb.)	läsförståelse fantasi ordförråd argumentations- träning	
Lärare G	i tema högläsning samtal (Chamb.) tyst läsning	fantasi variation allmänbildning bättre förståelse	bokantal tiden olika läsnivåer bland eleverna
Lärare H	i tema tyst läsning gruppläsning	språkutveckling reflektioner ordkunskap	egen klass tiden
Lärare J	diskussionsunderlag högläsning i tema tyst läsning parläsning	ordförråd fantasi stavning personlighetsutv.	bokantal

4 Analys och diskussion

Syftet med vår undersökning var att titta närmare på skönlitteraturens roll i undervisningen. Vi ville även se hur pass väl teorin stämmer överens med praktiken. Utifrån teorin och den undersökning vi gjort kan vi se samband mellan dem.

4.1 Skönlitteratur som läromedel

Den övergripande frågeställningen vi ställde oss var, hur skönlitteratur används som läromedel i undervisningen. Alla de intervjuade lärarna använde sig av skönlitteratur på ett eller annat sätt. Genomgående var användningen inom det tematiska arbetet. Främst används skönlitteraturen som ett komplement till andra läromedel men lärarna C och J utgår under vissa teman helt från skönlitteraturen. Jan Nilsson (1997) menar att tematiskt arbete är oberoende av traditionella läroböcker och skönlitterära texter kan då vara en del av ett kunskapssökande. Vidare hävdar Nilsson att om eleverna får läsa skönlitteratur parallellt med arbetet inom ett område ökar elevernas kunskap. Med det material vi har att utgå ifrån, anser vi, att de flesta av de intervjuade lärarna är väl medvetna om hur man kan arbeta med skönlitteratur inom tematiskt arbete. Lärare C byggde hela teman på en skönlitterär bok, använde den som inledning på en lektion, använde sig av skönlitteraturen i matteundervisningen och arbetade med den i bilden. Det finns, anser vi, enorma möjligheter att arbeta med skönlitteraturen. Det vi kan urskilja av materialet är att skönlitteraturen främst används som ett komplement och här tolkar vi det som att man kan utveckla arbetet ytterligare om tiden hade funnits.

Något de intervjuade lärarna har gemensamt är att de anser att samtalen och diskussionerna de får ut av skönlitteraturen är viktiga. Samtalen och diskussionerna kan se olika ut, ibland är det i helklass och ibland i mindre grupper. I de undervisningsmiljöer som lärarna har skapat kan man dra paralleller till ett sociokulturellt perspektiv. I ett sociokulturellt perspektiv står samtal och diskussion i fokus. Vygotskijs, vars tankar ligger till grund för det sociokulturella perspektivet, menar att barn lär i samspel med andra och att det är i kommunikationen som barn utvecklas. Vi kan inte avgöra utifrån vårt material om detta sker i all undervisning men arbetet med skönlitteratur bygger enligt de intervjuade lärarna mycket på samtalet och diskussionen. Som hjälp till att få igång samtalet och diskussionen använder flertalet lärare sig av Chambers frågor. Chambers (1993) menar att en läsare inte har textens innebörd klar för sig innan den diskuterats med någon annan. Att Chambers frågor används relativt flitigt av de

intervjuade lärarna visar, enligt vår mening, att dessa är väl användbara i undervisningen. Även Ingemansson (2007) använde sig av Chambers frågor i sin avhandling för att undersöka hur historiskt inriktad skönlitteratur kunde öka elevernas historiemedvetande. I Perssons artikel *Läsa för livet* antogs det att lärare inte vågade samtala med eleverna när de inte hade kontroll över vilka svar som kunde komma upp. Vi ser i undersökningen att lärarna använder sig mycket av samtal. Vilken nivå det är på dessa och hur mycket de vågar släppa iväg dem går dock inte att tyda. Lärare F betonar dock vikten av samtalsteknik inte bara i boksamtalen utan även i samtal i andra ämnen.

Lärarna arbetade även med tystläsning. Mer än två tredjedelar arbetade sedan vidare med tystläsningsboken med antingen recensioner, bokträd eller frågor. En av de lärarna (lärare G) som inte arbetade vidare menade att alla elever inte är några bokslukare och vill inte avskräcka dem genom att de ska ha krav på sig att prestera något efter denna läsning. Samma lärare resonerar vidare att tystläsningsboken kan vara något privat och ser då inte sin rätt att klampa in och ställa krav på denna läsning. Vi förstår lärarens resonemang och håller med henne till viss del. Samtidigt måste man vara medveten om att de elever som hon menar inte kommer att bli några bokslukare är de elever som kanske lätt hoppar över att läsa i sin bänkbok helt och hållet om det inte finns några krav på att boken ska redovisas. De elever som då mest behöver läsningen kanske är de som får minst av den.

Högläsning är också en metod som är populär att använda bland de lärare som deltagit i undersökningen. Alla läser högt för sina elever, vissa varje dag medan andra gör det mer oregelbundet. Lärare A som läser varje dag tycker det är viktigt med högläsning just för att eleverna skapar sig egna bilder av det de hör. Genom att man läser högt, får eleverna en läsupplevelse att dela med andra och de lär sig att se världen med någon annans ögon, vilket är mycket viktigt anser läraren. I vår analys av materialet framkom det att det inte i någon klass var eleverna som läste högt utan det var lärarna som gjorde det. Endast i lärare H: s klass förekom gruppläsning och då endast en gång om året. Norström (1995) anser att högläsning är ett mycket viktigt moment och målet ska vara, enligt honom, att eleven kan läsa upp en text så att åhöraren får en god lyssnarupplevelse. Vi ställer oss undrande till varför det inte sker någon högläsning mellan eleverna. Anses den högläsningen inte vara lika viktigt idag? Ser lärarna ingen vinning med att låta eleverna läsa högt för varandra? Finns det någon vinning? Vi tycker att eleverna borde få läsa mer för varandra än vad undersökningen visar. Eleverna får lästräning, samarbetsförmågan utvecklas och de kan få draghjälp av varandra. Ska man

vinna på att arbeta med högläsning krävs det ett bra klassrumsklimat. Att högläsning förekommer i så lite utsträckning med eleverna som läsare tror vi grundar sig i att eleverna befinner sig på olika plan i sin läsutveckling. Ekström & Isaksson (1997) menar att med hjälp av högläsning kan eleverna ta sig igenom svårare texter. Molloy (1996) anser att ett bra sätt att träna högläsning är stafettläsning. Här tränar eleverna sin samarbetsförmåga, det är hög aktivitet bland eleverna och det viktigaste är att eleven deltar efter sin egen kapacitet.

Vi kan inte avgöra om lärarna arbetar efter några teoretiska utgångspunkter i sina arbetssätt. I det material vi har påpekar endast tre lärare att eleverna befinner sig olika långt i sin läsutveckling. Detta säger inget om, anser vi, att lärarna är medvetna om att eleverna går igenom olika faser för att kunna tillämpa sig läsningen. Det är svårt att se om de andra lärarna är medvetna om och planerar sin undervisning efter att eleverna befinner sig i olika lässtadier i sin läsutveckling och hur detta påverkar elevernas medvetenhet och kunskapsinhämtande. Langer (2005) hävdar att när vi skapar en förståelse av den text vi läser bygger vi upp föreställningsvärldar. Hennes lästeorier bygger på fyra olika faser som vi tror man måste gå igenom för att tillgodose sig de erfarenheter man vill få ut genom läsningen.

4.2 Fördelarna med skönlitteratur

Huvudfrågeställningen lät vi mynna ut i ett par mindre frågeställningar och en av dem tog upp vad lärarna anser att det ger eleverna att arbeta med skönlitteratur. Nilsson (1997) menar att elever inte ska läsa bara för läsningens skull, de ska läsa för att litteraturen ger dem kunskap. Några av lärarna kunde se samband mellan elevernas kunskap och läsning av skönlitteratur. Lärare B kunde främst se samband när eleverna arbetade med relationsböcker. Hon ville också att eleverna skulle se att även skönlitteraturen ger information. I arbetet med tema var det svårare att precisera om kunskapen kom från skönlitteraturen eller från faktaböckerna. Lärare C kompletterade faktaböcker med skönlitteratur för att eleverna på det sättet skulle få helhetsbilden. I temaarbetet tyckte lärare A att man kunde se en koppling genom att eleverna tog till vara på det fakta skönlitteraturen gav dem. Lärare C tyckte inte att hon kunde se någon koppling mellan elevernas kunskap och skönlitteratur, men hade förhoppningar om att det skulle visa sig senare att det fanns. Ingemansson (2007) kan i sin undersökning se en koppling mellan skönlitteratur och kunskap, hon anser det vara en stor kunskapskälla. Som vi ser det får eleverna något de kan knyta an till och som då blir en del av en helhetsbild. Både delarna och helheten är viktig i elevernas utveckling av kunskaper. Det kan vara svårt att exakt sätta

fingret på varifrån eleverna får sin kunskap men eftersom lärarna i denna undersökning arbetar relativt mycket med skönlitteratur bör de känna att det ger eleverna något.

De flesta av lärarna ansåg att elevernas språk utvecklades positivt genom läsning. Eleverna får ett större ordförråd, stavningen blir bättre och berättarspråket utvecklas. Dessutom anser lärare F att eleverna får lättare för att formulera sig och argumentera. De har också lättare för att ta till sig nya texter om de läst mycket tidigare. Lärare E menar att ordförståelse kan vara svårt att lära ut, men genom att få den i ett sammanhang i litteratur går det lättare. Genom detta vill vi dra paralleller till Vygotskijs teorier. Han menar att vissa delar av tänkandet är beroende av delar i det skrivna och verbala språket. Detta hävdar han endast sker genom att barn vistas i och utsätts för ett rikt språkbruk. Det lärarna anser skönlitteraturen ger elevernas språkutveckling utvecklar alltså även deras tänkande.

Både kursplanen för svenska, Langer (2005) och Nilsson (1997) drar paralleller mellan skönlitteratur och människans sätt att se och förstå andra människor, hitta sin identitet och ta del av andra kulturer. Nilsson säger att i mötet mellan elevens direkta erfarenheter och litteraturens indirekta utvecklas kunskaper och förståelse om livet, verkligheten, samhället och historien. Av de lärarna vi intervjuat försöker de flesta att tillgodose detta. Några menar att de vill få upp ögonen på eleverna, få dem att se i ett större perspektiv. Genom litteraturen, anser lärare C, kan eleverna prata om känslor och relationer genom att sätta sig in i en annan persons liv. Skönlitteraturens roll för elevernas identifiering betonar också några av lärarna. Ewald (2007) menar att i mötet med skönlitteratur kan eleven genom identifikation få nya perspektiv på sin egen verklighet. Några av lärarna tar upp skönlitteraturens betydelse för historieundervisningen. Lärare E anser att historia blir mer levande om man använder sig av skönlitteratur. Lärare F menar att eleverna kan identifiera sig med tiden genom att läsa skönlitteratur som anknyter till den aktuella tidsperioden. Genom att eleverna får skriva anser lärare G att hon ser vad eleverna tagit till sig kring den aktuella tiden. Skönlitteratur, anser samme lärare, ger bättre detaljer än andra läroböcker, ger bättre förståelse och en bild av hur människor levde i olika tidsperioder. Hon ger ett exempel där hon menar att ett vikingaskepp blir mer intressant om man kan få vara en del av äventyren som kunde utspela sig där.

Lärarna poängterar även skönlitteraturens roll för elevernas upplevelser och fantasi. Lärarna menar att upplevelserna och bilderna eleverna får genom skönlitteraturen är viktiga. Lärare F betonar vikten av bilderna för att eleverna ska kunna gå vidare i sitt tänkande. Hon säger

också att barn i dag inte har så många bilder, de får färdiga bilder från media. Genom bearbetning av texter förhöjs upplevelsen vilket bidrar till den enskildes personlighetsutveckling, menar Nilsson (2007).

I inledningen betonade vi vikten av att man inte ska vänta till högstadiet med att bearbeta skönlitterära texter. Även lärare G ansåg att man inte skulle vänta med att bl.a. arbeta med boksamtal. Hon säger dessutom att man med hjälp av skönlitteratur kan uppfylla många mål och vill visa eleverna vägarna till kunskap. Vi tolkar det som att hon är medveten om vilken betydelse läsning kan ha för elever och att man kan dra paralleller med läsning och goda resultat i fler ämnen. För detta finner vi stöd i Staf och Anderssons (2002) rapport där de betonar hur viktigt det är att man som lärare inser läsningens betydelse för elevernas kunskap även i andra ämnen.

4.3 Hinder i arbetet

Ytterligare en av våra frågeställningar var om lärarna känner att det finns hinder eller svårigheter i arbetet med skönlitteratur. Det vi tolkat som det största hindret som dominerar lärarnas svar är tiden. Lärarna anser att tiden till att sätta sig in i litteratur och förbereda frågor är mycket tidskrävande. Denna tid anser de inte finns och det blir den egna tiden som får läggas på detta. Om tiden funnits hade lärare B, C, E och arbetat ännu mer med bearbetningen av böckerna då bl.a. med boksamtal. Lärare C och E tycker även att när man arbetar med de lägre åldrarna i skolan är det många ämnen man ska hålla sig uppdaterad inom. Vi tolkar detta som att det inte finns tid att hålla sig uppdaterad och då blir den egna läsningen av barn- och ungdomslitteraturen lidande. Vi finner även att de flesta lärarna velat vara mer uppdaterade inom detta område. Lundqvist (1984) menar dock att tid är en prioriteringsfråga och hon anser att om läraren vet vad läsning har för betydelse för eleven kan man inte avstå från att förmedla litteraturen. Även om de lärare vi intervjuat prioriterar arbetet med skönlitteratur förstår vi att de trots det inte har den tid det kräver. Arbetet i de lägre åldrarna skiljer sig starkt från arbetet i grundskolans senare del och på gymnasiet, anser vi, eftersom lärarna här endast undervisar i två till tre ämnen jämfört med lärarna i de lägre åldrarna som ofta har sin klass i alla ämnen. Det innebär att man måste hålla sig uppdaterad inom flera områden. Vi kan här dra paralleller till Molloy's (1996) resonemang, grundat på högstadieundersökningar, där hon menar att det ingår i svensklärares arbete att läsa ungdomslitteratur.

När lärarna känner att tiden inte finns att hålla sig uppdaterad tar de ofta hjälp av kollegor och bibliotekarier. De känner också att det är svårt att hitta passande litteratur och tar även här hjälp av bibliotekarierna. Mer än en tredjedel av lärarna ser det som ett hinder att det inte finns klassuppsättningar av böcker. Lärare J säger att ”nu är det ju så att skolorna är fattiga... begränsat vad det finns alltså i klassuppsättning”. Det blir då boken som styr istället för tanken. Även om det endast är en tredjedel av lärarna som tycker detta är ett hinder tror vi att bristen på klassuppsättningar gör att lärarna måste arbeta på andra sätt för att kunna utgå från och diskutera boken och då blir högläsning ett alternativ.

I forskningsbakgrunden tog vi upp en artikel från DN Läsa för livet där det menas att lärare är osäkra när det gäller att samtala kring ämnen där det inte finns några givna svar. Detta har vi inte sett några tendenser till i vår undersökning. För att stärka lärarna i deras roll som samtalsledare i diskussioner som rör litteratur de läst, kan kompetensutveckling inom detta område vara att föredra, anser vi.

4.4 Metoddiskussion

Vi valde att intervjua lärarna eftersom vårt syfte var att ta reda på hur skönlitteratur används i undervisningen samt vad de anser det ger eleverna. Anledningen till att vi valde just intervju som metod istället för någon annan var att de lämpar sig bäst när man vill ha djupgående och detaljerad data (Denscombe 2000). Vi anser nu efter undersökningen att vi fick ut bra material av de intervjuer vi gjorde. Materialet, tror vi, dock kan ha sett annorlunda ut om vi intervjuat andra mer slumpmässigt utvalda lärare. En fråga vi nu i efterhand ser att vi kanske borde ha haft med är vad skönlitteratur innebär för lärarna. Hos de intervjuade lärarna, tolkar vi det som, är skönlitteratur böcker. Men ser man på skönlitteraturens definition innefattar den även ”prosa, dramatik, fiktionsprosa, essäistik m.m.” (NE 16:e bandet 1995:607).

Bland våra intervjufrågor hade vi från början med hur lärarna arbetade för att uppfylla målen för svenska. Eftersom vi anser att man inte kan uppfylla dem utan skönlitteratur hade det varit intressant att få ta del av lärarnas svar. Anledningen till att den togs bort var att vi ansåg att det kunde vara känsligt och uppfattas som att vi ifrågasatte deras arbete. Om det hade visat sig att någon inte använde sig av skönlitteratur hade det varit kränkande att ifrågasätta om deras elever uppfyllde målen.

4.5 Slutord

Vi känner oss nöjda med vår undersökning och det resultat den gav. Vi är medvetna om att undersökningen i någon mån kan vara missvisande beroende på olika faktorer men tror ändå att den ger en relativt bra bild av hur det skönlitterära arbetet kan se ut. Vi har genom detta arbete fått ut mycket som vi känner kan vara användbart i vårt kommande yrkesliv. Frågorna vi ställer oss är, som vi tog upp i metoddiskussionen, hur eleverna uppfattar det skönlitterära arbetet samt vad de anser att det ger dem. Ett sätt att utveckla undersökningen kunde vara att jämföra lärarnas och elevernas åsikter samt att ge den ett vidare perspektiv under en längre tid. Det hade varit intressant att gå djupare in i metoderna lärarna använder sig av och varför de använder dessa. Vad grundar de sin undervisning på?

Vi tycker att man kan se tydliga kopplingar mellan lärarnas arbete med skönlitteratur och vad teorin säger. Många använder sig av skönlitteraturen i tematiskt arbete, Chambers frågor, högläsning samt som ordkunskaps- och läsförståelseträning. Den enda teorin vi kan urskilja som lärarna använder sig av är Chambers resonemang om hur barn utvecklar kunskap genom samtal kring skönlitteraturen. Vi anser att genom det skönlitterära arbetet, trots tiden det kräver för planering och läsningen, kan man uppfylla mål i flera ämnen. Skönlitteraturen är en oundgänglig skatt och det är vår uppgift som lärare att låta eleverna ta del av den och få dem att inse dess fördelar och hur mycket den ger.

4.6 Förslag till fortsatta studier

För att se om lärarnas arbete stämmer överens med vad de sa under intervjun hade observationer varit ett bra komplement. Det hade även varit intressant att ta del av elevernas synpunkter kring det. Stämmer lärarens syfte överens med elevernas syn på arbetet? Vad anser de att det skönlitterära arbetet ger dem?

5 Sammanfattning

Forskningen säger att eleverna med hjälp av skönlitteraturen kan utforska sina och människans möjligheter. Det vill säga, skönlitteraturen kan hjälpa eleverna att utveckla en djupare empati för andra människor och deras kulturer samt vara en del i deras identitetsökning. Läsningen måste vara meningsfull för eleverna, den värld de möter i skönlitteraturen måste kunna förknippas med deras värld. I mötet mellan elevens egna erfarenheter och litteraturens indirekta erfarenheter utvecklar eleven kunskap inom olika ämnesområden. Men för att eleverna ska tillgodogöra sig den kunskap skönlitteraturen ger, måste de få tid att bearbeta litteraturen. Ett effektivt sätt är att samtala om den litteratur eleverna läst. För många elever kan det vara lättare att öppna sig och prata om exempelvis känslor om man har en rollfigur som man kan identifiera sig med.

Syftet med vår undersökning är att undersöka hur skönlitteratur används som läromedel i undervisningen samt att se vad lärarna anser att eleverna får ut av det arbetet. Vi har också undersökt vilka hinder som finns i arbetet med skönlitteratur som läromedel. För att uppnå syftet med vår undersökning och få svar på vår frågeställning valde vi att genomföra kvalitativa intervjuer med nio lärare som undervisar på mellanstadiet. Intervjun bestod av tio frågor samt följdfrågor till dessa. Vi sammanfattade intervjuerna var för sig eftersom vi ansåg att detta var den redovisningsform som gav bäst överblick över intervjuerna. För att på ett lättöverskådligt sätt se de olika lärarnas svar har vi även gjort en sammanställning av intervjuerna.

Resultatet visade att lärarna använde sig av skönlitteratur i sin undervisning men sätten de gjorde det på skilde sig åt. En del använde skönlitteraturen som ett komplement i viss undervisning medan andra byggde vissa teman helt kring en skönlitterär bok. Flertalet lärare bearbetade böckerna men också detta skedde på olika sätt. Det som inte framkommer i undersökningen är på vilka skönlitterära lästeorier lärarna bygger sin undervisning. De flesta lärarna ansåg att eleverna fick ut mycket av sitt arbete med skönlitteratur. Det som var genomgående för alla var ordkunskapsutvecklingen hos eleverna. Några betonade även upplevelserna och bilderna eleverna fick genom sin läsning.

Referenser

- Chambers, A. (2005) *Böcker inom oss - Om boksamtal* Stockholm: Rabén & Sjögren Bokförlag
- Denscombe, M. (2000) *Forskningshandboken – för småskaliga forskningsprojekt inom samhällsvetenskaperna* Lund: Studentlitteratur
- Ekström, S. & Isaksson, B. (1997) *Bildglädje & läslust* Borlänge: En bok för alla
- Ewald, A. (2007) *Läskulturer - Lärare, elever och litteraturläsning i grundskolans mellanår* Malmö: Holmbergs
- Ingemansson, M. (2007) *Skönlitterär läsning och historiemedvetande hos barn i mellanåldrarna* Växjö universitet: Institutionen för humaniora. Licentiatavhandling i litteraturkunskap: alternativet Svenska med didaktisk inriktning
- Langer, J. (2005) *Litterära föreställningsvärldar - Litteraturundervisning och litterär förståelse* Göteborg: Bokförlaget Daidalos AB
- Lundqvist, U. (1984) *Litteraturundervisning - Modeller och uppslag för lärare* Stockholm: Liber Utbildningsförlaget
- Malmgren, L-G., Nilsson, J. (1993) *Litteraturläsning som lek och allvar* Lund: Studentlitteratur
- Molloy, G. (1996) *Reflekterande läsning och skrivning* Lund: Studentlitteratur
- Nationalencyklopedin - Sextonde bandet* (1995) Höganäs: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Nationalencyklopedins ordbok - Andra bandet* (1996) Höganäs/Göteborg: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Nationalencyklopedins ordbok - Tredje bandet* (1996) Höganäs/Göteborg: Bokförlaget Bra Böcker AB
- Nilsson, J. (1997) *Tematisk undervisning* Lund: Studentlitteratur
- Norström, L. (1995) *Svenskämnets röda tråd – Med skönlitteraturen och engagemanget i samtal och skrivundervisning* Solna: Ekelunds förlag AB
- Skolverket (2002) *Kursplaner och betygskriterier 2000 Grundskolan* Västerås: Fritzes
- Starrin, B, Svensson, P-G. (1994) *Kvalitativ metod och vetenskapsteori* Lund: Studentlitteratur
- Trost, J. (2005) *Kvalitativa intervjuer* Lund: Studentlitteratur

Williams, Pia, Sheridan, Sonja & Pramling Samuelsson, Ingrid. (2000). *Barns samlärande – en forskningsöversikt* Kalmar: Liber

Elektroniska källor

Staf, S. & Andersson, P. (2002) *Dags att betona sambandet mellan språk och inläring*
http://www.skolutveckling.se/digitalAssets/47680_literacytext.pdf 2007-04-25

Persson, A. (2004) *Läsa för livet, Dagens nyheter*
<http://www.dn.se/DNet/jsp/polopoly.jsp?a=320014> 2007-04-30

Baylan, I. (2004) *Läsning – nyckeln till lärande, Stockholmstidningen*
<http://www.bibo.se/pdf/artiklar%20%E4nkar/baylan041220.pdf> 2007-04-25

Bilaga 1

Hej

Vi är två studenter från Högskolan Kristianstad som läser sista terminen på lärarutbildningen med inriktningen ma/na. Just nu skriver vi vårt examensarbete där vi vill undersöka hur skönlitteratur används i undervisningen under år 4-6. Anledningen till valet av detta ämne är att vi under utbildningen blivit inspirerade och nu vill undersöka detta ytterligare.

Syftet med arbetet är dels att vi själva vill ha med kunskap inom området dels synliggöra skönlitteraturens användning och möjligheter.

Vi undrar om du/ni skulle kunna tänka er att ställa upp i vår undersökning. Undersökningen består av en intervjustudie bland lärare som undervisar i år 4-6. Det kommer att genomföras 6-8 intervjuer som vi spelar in och sedan jämför svaren.

Du kommer att vara anonym både i vårt arbete och i intervjuerna, inspelningarna är till för oss själva men opponenter kan dock kräva att få lyssna på intervjun för att se om innehållet i vårt arbete är tillförlitligt.

Självklart är detta frivilligt men ert deltagande är till stor hjälp för oss och vårt arbete. Om du/ni är intresserade att medverka så maila telefonnummer där vi kan nå er!

Tack på förhand!

Madeleine Ivarsson och Lisa Strand

madeleine.ivarsson0002@stud.hkr.se

telefon: 0768-798501

lisa.strand0003@stud.hkr.se

telefon: 0738-265169

Bilaga 2

Intervju ang. användningen av skönlitteratur i undervisningen.

1. På vilket sätt använder du dig av skönlitteratur i undervisningen?

Ser arbetet olika ut i olika ämnen?

Använder du dig enbart skönlitteratur eller använder du det som komplement till andra läromedel?

Vilken typ av böcker, genre, används i så fall?

Kan du ge några exempel? Inom vilket område används just dem böckerna?

(Finns det något syfte med att använda skönlitteraturen endast till exempelvis tystläsning?)

Arbetar eleverna i detta fall vidare med tystläsningsboken på något sätt?)

2. Hur går du tillväga när du använder dig av skönlitteratur, vilka arbetsmetoder använder du dig av?

Varför använder du just denna/dessa metoder? Är det samma metoder i alla ämne eller skiljer det sig åt?

3. Hur går du tillväga när du väljer litteratur?

Väljer du litteratur eller eleverna? Väljer ni tillsammans?

4. Vilka möjligheter ser du med att arbeta med skönlitteratur som läromedel?

Varför?

5. Vilken betydelse anser du att skönlitteraturen har för eleverna?

Ser du några kopplingar mellan elevernas kunskaper och skönlitteraturen?

6. Hur tror du eleverna uppfattar arbetet med skönlitteratur?

Är de medvetna om att ni använder er av skönlitteratur i andra ämnen än i svenska?

Är det viktigt anser du att eleverna är medvetna om detta?

7. Hur skulle du vilja utveckla arbetet med skönlitteratur? Vad hindrar dig?

8. Finns det några svårigheter med att arbeta med skönlitteratur? Vilka?

9. Håller du dig uppdaterad inom barn- och ungdomslitteratur? Hur?

10. Finns det möjlighet till kompetensutveckling inom detta område?
Har du deltagit eller skulle du vilja?